

/// Szilágyi Gábor

=== Voltak a győztes élcsapat =

Papp István: *A magyar kommunisták, 1918–1989.*

Budapest, Jaffa Kiadó, 2024. 398 oldal

A formális logika szabályai szerint két ellentétes tartalmú állítás nem lehet egyszerre igaz. A magyar kommunista mozgalom történetével kapcsolatban első ránézésre mégis úgy látszik, hogy ez a helyzet. Egyszerre igaz ugyanis, hogy irodalma könyvtárnyi, ahogy az is, hogy a lényegét illetően több kérdésben sötétben tapogatódzik a történettudomány. A rendszerváltást megelőző évtizedek során megalkotott szakmunkák mindegyikének tekintettel kellett lennie a hivatalos ideológia elvárásaira, bizonyos témákkal pedig csak „párttörténészek” foglalkozhattak, 1989/90 után pedig a kommunista párt, illetve mozgalom – részben biztosan a korábbi kiemelt helyzet miatt – nem állt a történészi érdeklődés homlokterében. Most Papp István, az

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának kutatója, több kitűnő könyv szerzője kísérletet tett arra, hogy egyrészt a pártállami korszakban született művekről az ideológiai burok lehetőség szerinti leválasztásával, másrészt az azóta publikált alkotások eredményeit felhasználva bemutassa, mit állíthat megalapozottan a magyar történettudomány e kétségkívül összetett témáról. Ebből következik, hogy a kötet fő tartalma nem új kutatási eredmények közlése, hanem egy fontos, de alapvetően a margóra került kérdéskörre vonatkozó ismeretek rendszerezése, illetve annak bemutatása, milyen feltáratlan témák adódnak a jövő történészei számára.

A bevezetőben Papp három (plusz egy) alapkérdés köré csoportosítja vizsgálódását (14–15. o.), ezek: *a)* milyen társadalmi rétegekre alapozva és milyen gondolatokból merítve állt „starthoz” a magyar kommunista mozgalom; *b)* milyen társadalomátalakító projektet tűztek ki, és mit értek el belőle; *c)* hogyan jelölték ki saját helyüket a magyar történelemben; végül *d)* az elszenvedett kudarcok miatt milyen alternatívák fogalmazódtak meg a mozgalomban? A három utóbbi kérdéskörben a kötetben olvasható fejtegetések bőségesen eligazítanak, egyedül az első az, amely a befogadóban hiányérzetet kelthet. A szerzői álláspont a szöveg egészében véve állandó marad, alapvetően problémátörténetet tár olvasója elé, a kommunista mozgalom története során felmerülő fő kérdések kezelését, a róluk folytatott vitákat elemzi. E megközelítésmód alapvetően az időrendet követi, mégsem eseménytörténeti – Papp kifejezetten nem „pártkrónikát” szeretett volna írni. A problémaelemzés eszköztárát illetően azonban a szöveg csak félig felel meg az első kérdésben megfogalmazott szerzői attitűdnek, a mozgalom alapjának tekintett társadalmi rétegek bemutatására ugyanis alapvetően nem kerül sor. A kötet egészére igaz, hogy Papp – abból következően, hogy elvi dilemmákra, vitákra összpontosít – főleg a gondolatok, az eszmék világát használja a problémamegoldás kulcsaként, az tehát leginkább a politikai eszmetörténet jegyében megírt műként jellemezhető. Az azonban, hogy mennyiben maradt (vagy volt egyáltalán) „munkás” jellegű a marxista munkásmozgalom hagyományaiból kinövő, önmagát kommunistának nevező formáció, a könyvből nem derül ki. Papp nézőpontja mintha a marxi alaptételt, miszerint „a lét határozza meg a tudatot”, oda módosítaná, hogy „kezdetben volt az Ige”. Ennek annyiban mindenképpen van létjogosultsága, hogy a kommunisták mindig nagy fontosságot tulajdonítottak a „klasszikusok” szövegeinek, illetve a rájuk alapozott, kanonizált pártdokumentumoknak. A társadalomtörténeti nézőpont mindazonáltal alapvetően háttérbe szorul a könyvben, néha beéri annyival a szerző, hogy a párttagság létszámának alakulását bemutassa.

Ez a helyzet elvezet ahhoz a definíciós problémához, hogy mit ért Papp István „kommunista mozgalom” alatt – vagyis: kik voltak szerinte „a” kommunisták? A fenti megállapítás, miszerint szerzőnk nem a párt krónikáját írja, annyiban is igaz, hogy a mozgalmat – helyesen – nem azonosítja a párttal. Ha viszont abból indulunk ki, hogy a kommunista mozgalmat alapvetően három tényező alkotta, vagyis a vezető funkcionáriusi gárda, a tagság és az értelmiségi „holdudvar”,¹ akkor meg kell állapítani, hogy a kötet szűkebb értelemben az első és a harmadik „tényezőre” összpontosít, az ő szerepüket igyekszik körvonalazni. Papp e logika jegyében az 1950–1953 közötti évek rekonstrukciójára elfogadhatónak tartja az „állambiz-

1 = = A 2013. február 12-án Bécsben megtartott *Between Moscow and Europe: Communication Networks and Interparty Relations of European Communist Parties* című műhelykonferencián Antonio Varsori olasz történész zárszavában ismertette ezt az elemzési keretet, elsősorban hazája kommunista mozgalmára vonatkoztatva. E sorok írója ezt a magyar viszonyokra is alkalmazhatónak tartja.

tonsági történelem” terminusát (234. o), alapvetően a pártvezetés tagjaival szembeni terror állomásait ismertetve (volt szociáldemokraták elleni perek, Kádár-per, Péter Gábor és társai ügye stb.). „Pártkatonák”, azaz tömegbázis – illetve a hatalom megszerzése után „ütőképes” apparátus – nélkül azonban a magyar kommunisták sem tudtak volna megmaradni ennyi évtizeden keresztül. Az pedig a kötetben el-sikkad, hogy a pártapparátus egészét ez csupán közvetve, a félelem légköré-nek kialakulása által érintette, ám a hatalmi gépezet működtetése, sőt csúcsra járatása továbbra is biztosított volt – ennek mechanizmusait ellenben a könyv saj-nos nem taglalja. Az „állambiztonsági történelem” logikáját egyébként a szerző maga is áttöri a Lukács György, majd Déry Tibor elleni kampányok ismertetésével.

Az eszmetörténeti indíttatásból adódó problémát, a mozgalmi jelleg bemu-tatásának háttérbe szorulását feltehetően Papp István is érezte, erre látszik utalni, hogy az 1944/45 és 1948/49 közötti koalíciós közjáték időtartamára elemzi a párt körül létrejövő, általa „rétegszervezet” néven nevezett formációkat – ilyeneknek tartja a szakszervezeteket, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetséget és a Ma-gyar Nők Demokratikus Szövetségét, valamint kiemelten a Népi Kollégiumok Országos Szövetségét. (A fogalmat Papp következetesen használja, ami tudomá-nyosan legitim – az olvasót azonban elbizonytalaníthatja, ha más korabeli forrá-sokat vagy szakirodalmat olvas, ott ezek ugyanis tipikusan „tömegszervezet” meg-nevezéssel szerepelnek, a „rétegszervezet” pedig egy ilyenben belül különül el, tehát az ifjúsági mozgalmon belül rétegszervezetnek számított pl. a Szakszervezeti Ifjú-munkás- és Tanoncmozgalom, az Egységes Parasztifjúság Országos Szövetsége, a Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége vagy a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egye-sületek Szövetsége.) Ez feltétlenül üdvözlendő, ám annál inkább megmarad bizo-nyos fokú hiányérzet az olvasóban, hogy a két világháború között, a szükségképpen szerényebb körben mozgó, üldöztetésnek kitett illegális párt körül is voltak kísér-letek ilyesfajta holdudvar megteremtésére. Ezek közül a leginkább politikai jellegű egy legális szélsőbaloldali párt, a Magyarországi Szocialista Munkáspárt megte-remtése volt, amelyet Papp könyvében be is mutat (121–123. o.). A nem direkt poli-tikai szándékú kísérletekből kiemelendő 1933-tól a szakszervezeten belüli „ellen-zéki” frakcióklétrehozása, amely az évtized közepére átmenetisikert is feltudott mutatni, hiszen több ágazati érdekképviselőben is tudott ilyen működni, ernyőszervezetük, az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék (ESZE) is fenn tudott ideig-óráig maradni. Emellett ismert a legendák ködébe burkolódzó, József Attila által versbe is fog-lalt Vörös Segély-mozgalom, amelynek ha nem is mindig volt meg az önálló szer-vezeti infrastruktúrája, valamiképpen mindig megoldották az illegális kommunis-ták a bebörtönözöttek, illetve hozzátartozóik pénztámogatását. Jóval közvetettebb volt a munkás-turistaegyletek, -dalkörök, -eszperantomozgalmak kapcsolódása a kommunistákhoz, érdekes, hogy Papp ezeket viszont megemlíti kötetében.

A szerző megközelítésében a hazai kommunista mozgalom létezése során lényegében két alapidilemmával szembesült, amelyek mindegyike valahogyan kötődik

az adaptáció fogalmához. Az egyik: minden ideológia, amelyet megkísérlelnék átültetni a gyakorlatba, ki kell hogy állja a realitás próbáját, vagyis adott esetben dönteni kell a tantételekhez való ragaszkodás mértéke mellett. A másik: a marxizmus mindenekelőtt a fejlett tőkés gazdaság problémáira kívánt választ adni, a leninizmus pedig a századfordulós Oroszország adottságaiból indult ki – egy az egyben egyik változat sem volt alkalmazható a magyar helyzetre.

Az elsőként említett konfliktushelyzet – amely a kommunista ideológia vonatkozásában annyiban specifikus, hogy egy önmagát egyedül tudományosan megalapozott, totalitárius ideológiáról van szó, amelynek hirdetői hajlamosak voltak inkább a valóságot igazítani a tézisekhez és nem fordítva – nem sajátosan magyar, Papp jogosan emelte ki, hogy az már Lenin 1918-as munkáiban kimutatható. Felidézhető Stephen Kotkin amerikai történész bonmot-ját, miszerint 1917 a baloldal – e fogalom alatt a munkásmozgalomból eredő, marxista politikai tömörüléseket érti – tragédiája volt. Konkrétan: a marxizmus más eszmeáramlatok fejlődési útját követve az 1910-es években már „úton” volt oda, hogy elsődleges hirdetői, a fejlett országok szociáldemokrata pártjai megtegyék a szükséges kompromisszumokat a realitással. Ugyanekkor megszületett egy olyan politikai erő, a kommunisták, akik az eszme tisztasága jegyében kerültek hatalomra, ezáltal előbbieket végig megalkuvónak tudták minősíteni, ami a megbélyegzettekben meghasonlást váltott ki.² Mindamellett megjegyzendő, hogy maguk a kommunisták sem tudtak teljes mértékben megbirkózni a realitás kihívásával, számukra is örök dilemmát jelentett a hatékonyság és az eszmei tisztaság konfliktusa.

A másik fő kihívás viszont sajátosan magyar volt, még ha voltaképpen az előbb tárgyalt konfliktus mutációjaként, áttéteként is felfogható. A valósággal valamelyes kompromisszumot a hazai kommunistáknak meg kellett kötni, de úgy, hogy az ideológia alapvető tételei ne sérüljenek – tulajdonképpen erre vezeti vissza Papp a kommunista politizálás lényegét, amennyiben a politizálást a „lehetőséges művészetének” tekintjük. Frappáns a végkövetkeztetése is ennek alapján, miszerint addig tart a magyar kommunista mozgalom története, amíg ezt a dilemmát a magukat oda tartozónak vallók mint olyat érzik – abban a pillanatban, ahogy a politika világában szinte kizárólagossá váltak a pragmatikus szempontok, az ideológia szerepe pedig jószerével csak annyi, hogy már meghozott döntéseket utólag szentesíteni lehessen vele, megkezdődik a kommunista mozgalom elhalása. Ez pedig nem a kötet borítóján szereplő 1989-es dátum – a szerző világosan érzékelteti, hogy valójában már korábban véget ért a történet.

A fentiekből adódik a következtetés, hogy mindezek a dilemmák akkor vetődnek fel élesen, ha az adott politikai tömörülés hatalmon van – az elemzés közép-pontjában is pontosan az a három kísérlet áll, amikor ilyen körülmények között

2 = = Kotkin e téziséét kompakt jelleggel Sztálin-biográfiája második kötetének (egyik) be-mutatóján fejtette ki. Lásd: <https://www.youtube.com/watch?v=cNmvGTLmg2o> (utolsó letöltés: 2025. február 4.).

volt lehetőség a kommunista projekt gyakorlatba való átültetésére, azaz 1919-ben, 1944–1956 között és 1956-tól az elhalásig. Az 1918–1919-es rövid ellenzéki, illetve az 1919–1944-es hosszú illegális periódust behatóan, ám csak mint a hatalomra kerüléshez szükséges, elkerülhetetlen fázisokat elemzi a szöveg. (Nyilván nem függetlenül attól, hogy az illegalitás időszakának forrásbázisa veti fel talán a legtöbb kérdőjelet a kutató számára – aminek fényében meglepőnek tűnik az a körülmény, hogy az 1989 előtti párttörténetírás levéltári iratokra épített monográfiáit alapvetően nem idézi könyvében Papp, holott több ilyen kötet használható lett volna forrásmunkaként.³⁾

A kronológiai elvű elemzés az előtörténet feltárásával veszi kezdetét: furcsamód e fejezet rögtön olyan benyomást kelt, mintha a szerző túlvállalta volna magát. Nem is elsősorban azért, mert lelkiismeretesen bemutatja a munkásmozgalom olyan hazai alakjait, akiket egyértelműen nem tekint a marxista baloldal előtörténetéhez tartozóknak (Táncsicstól Frankel León át az agrárszocialistákig). Problémásabb, ahogy Marx gondolkodásának alakulását, majd a marxizmus néven ismertté vált eszmét mutatja be: ebben alapvetően a kommunisták Marx-képének felel meg, a közgazdász helyett a radikális forradalmár jelenik meg, aki eleve elutasította a szociáldemokrata reformizmust. Erre építve fejt ki Papp az egész könyvön végigvonuló tézist: a munkásmozgalmon belüli fő dichotómia a szociáldemokrata reformizmus versus a kommunista forradalmiság/radikalizmus volt. Nos, amennyire igaz ez a 20. század jelentős részére, az 1914 előtti időszakra annál kevésbé, hiszen akkor sokkal színesebb volt a kép, kezdve ott, hogy a Marx örökségét felvállaló baloldali pártok rendre szocialistának vagy szociáldemokratának nevezték önmagukat, nem pedig kommunistának – hiszen Marxból le lehetett vezetni ezt a stratégiát is.⁴ A dichotómia rigorózus fenntartása azonban magának Pappnak sem sikerül, hiszen a hazai „ősforrások” között fel kell tennie a szindikalista Szabó Ervint, aki egyfelől természetesen nem reformista, másrészt viszont nem úgy radikális vagy forradalmár, ahogy a bolsevikok voltak azok. Ezzel kapcsolatban érdemes felidézni egy szemléletes osztrák példát, a hazája miniszterelnökét, Stürgkh grófot 1916-ban meggyilkoló Friedrich Adler életpályáját. Adler az 1910-es évektől egyértelműen az osztrák szociáldemokraták radikális szárnyának vezető figurája volt, mégsem vált később sem bolsevikká, sőt 1919. júniusban fontos szerepe volt a részben Magyarországról szervezett bécsi kommunista puccskísérlet leleplezésében. Az 1914 előtti munkásmozgalomra a reformista–radikális dichotómiánál bonyolultabb képletek állíthatók fel, amelyeket voltaképpen 1917 novemberének sikere egyszerűsített le.

3 == A teljesség igénye nélkül lásd: Szabó, 1970; Liptainé, 1971; Kirschner, 1988; Borsányi, 1971; Pintér, é. n. [1988/89]; Zágoni, 1963; Pintér, 1968; 1970.

4 == A marxi gondolatrendszerből a különböző „marxizmusok” kifejlesztésére lásd Morina, 2023.

Az előtörténetet tárgyaló fejezethez kívánczik még egy megjegyzés, amely szintén az idézett dichotómia felülvizsgálatának szükségessége irányába hat. A 39. oldalon olvasható 37. lábjegyzetben Papp arra hívja fel a figyelmet, hogy a *Kommunista kiáltványt* és az *Internacionálét* egyaránt szociáldemokraták fordították magyarra, majd hozzáteszi: „*Vagyis a nemzetközi munkásmozgalom két kiemelkedő szimbolikus elemét a szociáldemokratáktól vették át a magyar kommunisták.*” Ehhez annyi kívánczik kiegészítésül, hogy ezzel a logikával ugyanez történt volna a vörös zászlóval és az „elvtárs” megszólítással – ezzel szemben a helyzet az, hogy 1914 előtt ezek a szimbólumok az egész munkásmozgalom közkinccsei voltak, és Magyarországon mindegyik az is maradt a két párt egyidejű létezése alatt is. A kommunisták ezt nem átvették, „csupán” azt hirdették, hogy ők az egyedül hiteles hordozói ennek az örökségnek. (Némileg más a helyzet a két háború közötti mozgalmi kultúra termékeit illetően, hiszen amellett már lehet érvelni, hogy az ennek az írásnak a címében megidézett *Bécsi munkásinduló* eredetiben a szociáldemokráciához kötődő szellemi termék, amit csak idehaza sajátítottak ki a kommunisták.)

Az első hatalmi kísérletet, a Tanácsköztársaságot Papp a legújabb szakirodalom alapján elemzi, lényegre törően és magas színvonalon. Érvelése csak egy ponton bicsaklik meg: az, hogy egyedül a magyar kommun vezetői gondolkodtak volna ekkor világforradalomban, mindenki más már alapvetően nemzeti politikusként működött, nem tűnik megfelelően aládúcoltnak. Papp ugyanis egyrészt a német és osztrák szociáldemokratákat említi ellenpontként, ami ekkor már, a magyar kommunistákkal összevetve olyan, mintha almát körtével hasonlítana össze, hiszen e két ország szociáldemokráciája – döntő többségében legalábbis – ekkorra már elvetette a világforradalmat mint elérendő célt. Más a helyzet Leninnel és szovjet-orosz vezetőtársaival, akik valóban nem siettek a Tanácsköztársaság segítségére, de maga Papp mutatja ki, hogy kezük ebben egyáltalán nem volt szabad, hiszen éppen 1919-ben nézett szembe a vörösök által uralt orosz magterület a leghevesebb fehér támadásokkal, azaz nem azért nem léptek Budapest védelmében, mert nem voltak eléggé internacionalisták, hanem mert a saját bőrükre ment éppen a játék. Ha már ekkor feladták volna a világforradalmat mint célt, miért került volna sor az 1920-as lengyelországi háborúra vagy akár az 1921-es Márczakciónra? Feltehetően hosszabb út vezetett a „szocializmus egy országban” koncepciójáig.

Az illegalitás évtizedeit némileg távolítva szemléli a szerző – alapvetően joggal, hiszen a korábban említett szempont mellett valóban meddő dolog lenne a „nyílt sisakos” és a „fedésben” történő fellépések egymást váltogató hosszabb-rövidebb periódusait részletesen tárgyalni egy ilyen kötetben. Az 1935-ig terjedő időszakra jó döntés volt alapvetően Borsányi György Kun Béla-biográfiájára támaszkodni, feltehetően mindmáig ez a mű igazít el legjobban a párt és a mozgalom körüli történetek, folyamatok labirintusában. A fentebb írottak mellett megjegyzendő mindazonáltal, hogy az előtörténethez hasonlóan itt is leegyszerűsítőnek

tűnik az ún. Landler-frakció jellemzésénél az arra való hivatkozás, hogy Landlerben több maradt meg a szociáldemokrata reformizmusból. Ha ez így volt, miért lehetett így? Így volt-e a frakció más reprezentánsai, pl. Lukács György vagy Révai József esetében? Ennek megválaszolásával adós marad a kötet.

Legkevésebbé irigylésre méltó helyzetben a kommunista mozgalom tárgyalásakor a történész alighanem az 1936–1939 közötti évek vizsgálatakor van, amikor is a párt hazai szervezeteinek 1936-os felszámolása és azok újjászervezése közötti káoszban kellene rendet tenni. Papp István alapvetően az 1945-öt követően játszott szerep alapján a fiatal kommunista értelmiségiek és a népi mozgalom közötti kapcsolatot, a Márciusi Frontot, illetve az emögött álló népfrontpolitikát mint stratégiát emeli ki. Döntésével alapvetően egyet lehet érteni, ám az bizonyos szempontból további árnyalásra szorul: az értelmiségiek közötti népfrontos mozgalom felkeltette ugyan a korabeli Magyarország politikai rendőrségének figyelmét, a törvény teljes szigorával mégsem csaptak le rá, mindössze néhány évig elhúzódó, majd nem túl „fájdalmas” ítélettel záruló büntetőperekre került sor. Más volt azonban a helyzet, ha valóban a „néppel”, a vidéki földmunkásokkal kívántak a kommunisták kapcsolatba kerülni: az 1937. júniusi orosházi (pontosabban gyopárosfürdői) találkozós és a csendőrség rajtaütése, majd az ebből kialakított monstre viharsarki per mint a Márciusi Front elleni fellépés ellenpontja hiányzik a kötetből. Ez annál is inkább így van, mert fontos szempontokkal gazdagítaná a „kik a kommunisták?” kérdésre adott választ is, ugyanis nem egyértelmű, hogy a találkozót szervezők valóban a párthoz vagy inkább valamely honi, frakciónak bélyegzett kommunista mozgalomhoz kapcsolódtak-e. Voltak közöttük, akik korábban a Weisshaus Aladár nevével fémjelzett „népmozgalom” tagjai voltak, de Demény Pál alakja is felsejlik a háttérben.

Ha már Demény: vele kapcsolatban téved talán a legvékonyabb jégre a szerző a kötetben. Tényként közli ugyanis a hazai kommunisták renegátjával kapcsolatosan, hogy az 1940-es évek elején saját pártot hozott létre. A későbbiekben ezt a tömörülést Papp következetesen „Kommunisták Magyarországi Pártja” néven említi. Ha állítása igaz, akkor megáll a moszkoviták vádja, azaz Demény tényleg „frakciózott”. De valóban így volt-e? Azokból a forrásokból, amelyekre Papp is támaszkodik – akár Demény visszaemlékezése, akár más lenne az –, adatolni annyit lehet, hogy a Demény-mozgalom 1944-ben két röpcédulát terjesztett, amelyeket „*Kommunisták Magyarországi Pártja*” néven írt alá – elkülönítve önmagukat az „ortodoxoktól”, akik ekkor Békepárt néven léteztek. Ezt bizonyítéknak tekinteni azonban még nem lehet, hiszen 1938-ban Deményék „*Szociáldemokrata párt*” aláírású röplapot terjesztettek, mégsem vetődött fel senkiben sem, hogy az MSZDP-vel szemben új pártot alapítsanak. Az egyelőre ismert „deményista” visszaemlékezések mozgalomként nevesítik politikai tömörülésüket, párt szervezéséről nem tudni. Az eddig ismert forrásanyagból legalábbis merész következtetés tényként kezelni egy Demény vezette önálló KMP meglétét.

Az 1945-öt követő évtizedeket bemutató fejezetek egyszerre széles körű és mély témaismeretről tanúskodnak, imponáló mennyiségű szakirodalom feldolgozásával készültek, a bevezetőben említett kérdésekre fókuszálva releváns összefoglalót adnak a folyamatokról. Nyilván akadnak benne vitatható, sőt vitára ingerlő megfogalmazások – érdekes lenne megtudni, mit gondol arról a szakma, hogy az 1953–1956 közötti periódust „Nagy Imre-korszak” néven illeti Papp? Ugyanígy vitára adhat okot, ahogy látványosan sorolja mindazon programpontokat, amelyeket interpretációja szerint Kádár János a kivégzett miniszterelnöktől vett át. Utóbbi esetben talán nem lett volna haszontalan utalni rá, hogy itt az 1953-as, de legjobb indulattal is az 1956. október 23-i Nagy Imréről volt szó, hiszen a nemzeti függetlenségre, a többpártrendszerre irányuló követelések átvétele nyilván nem fért bele a kádári logikába – a társadalompolitikai nyitásra, az életszínvonal kérdéseire és a rendszer lazításaira vonatkozók annál inkább.

A könyv legfontosabb megállapítása mégis az, hogy a Kádár-korszak legnagyobb része már nem volt kommunizmus, „csak” kommunista diktatúra. Izgalmas kihívás fellelni azt a pillanatot, amikor már nem számított, hogy a „létező szocializmus” az elképzelttől egyre távolabb kerül, az ideológia pedig már nem is törődik azzal, hogy e szakadékok áthidalja, megelégszik a „Tovább a lenini úton!” kiüresedő jelszavával. Papp e mozzanatot valahol 1973/74 körül véli megtalálni, egyrészt Király István ideológusi szerepvállalásának felidézésével (mindennapok forradalmisága, szocialista hazafiság mint kategóriák), másrészt Lukács György tanítványainak a magyar tudományos életből való kiszorításával („filozófusper”), illetve ezzel párhuzamosan ugyanők marxizmustól való elfordulásával. A címben szereplő 1989-es záró dátum indokoltsága mellett szól mégis, hogy a szerző felidézi az akkor megalakult Baloldali Alternatíva Egyesülés programját, rámutatva, hogy voltak a bomló MSZMP-ben is értelmiségiek, akik az addig vallott ideológiában keresték a választ a rendszerváltás korszakának kérdéseire is – igaz, nagyon szűk körben.

A könyvön végigtekintve egy dologgal a recenzensnek még mindenképpen foglalkoznia kell, és ezt igen nehéz szívvel teszi. Szóvá kell ugyanis tennie, hogy a szövegben lépten-nyomon felfedezhetők az elemzés tartósan magas színvonalához méltatlan pontatlanságok, tévesztések. Még a leginkább elírásnak tekinthető, hogy Marx *Louis Bonaparte brumaire 18-ája* című brosját „Bonaparte Napoleon Brumaire tizenennyolcadikája” címen említi (27. o.), ehhez hasonló Alpári Gyula mozgalmi nevének eltévesztése, a könyv 123. oldalán ugyanis „Július”-ként szerepel, holott nem a nyári hónapról, hanem keresztnevének németesítéséről van szó: „Julius” lenne a helyes alak. Tartalmi probléma már, hogy a KIMSZ mozaikszó feloldásaként „Kommunista Ifjómunkások Szövetsége” olvasható (133. o.), noha *Kommunista Ifjómunkások Magyarországi Szövetsége* lenne a helyes. Hasonló a hiba a 226. oldalon, ahol a koalíciós pártok elsorvasztására szolgáló ernyőszervezetet „Magyar Nemzeti Függetlenségi Népfront”-ként emlegeti *Magyar Függetlenségi*

Népfront helyett. A szakszervezeti mozgalom csúcsszervét csak annak „gleichschaltolása” után, 1948. októbertől nevezték „Szakszervezetek Országos Tanácsá”-nak, 1945-ben – a könyv 187. oldalán olvashatóhoz képest – a Szakszervezeti Tanács volt a helyes alak, amelyet Papp jogosan említ rövidebben „Szaktanács”-nak, hiszen valóban ez volt a korabeli bevett név. A forradalom alatt megalapított Magyar Szocialista Munkáspárt operatív vezető szerveként „Ideiglenes Intéző Bizottság” olvasható a 282. oldalon, ami félreveheti a laikus olvasót: az október 31-től november 4-ig (majd később a jugoszláv követségen) létező testület neve *Intéző Bizottság* alakban korrekt, az *Ideiglenes Intéző Bizottság* megnevezést éppen a berendezkedő kádári MSZMP vezető szerve használta 1956. november 11-től. Mindezek szörszálhasogatásnak tűnhetnek, de nem azok. A kötetet a szerző nyilván széles körű használatra szánta, az alkalmas is erre, ám e tévesztések félreértésekre és/vagy rossz tudás rögzülésére adhatnak okot.

Ha a fentiek alapján az olvasóban az a kép alakulna ki, hogy a recenzius véleménye a könyvről negatív lenne – nos, ez egyáltalán nincs így. Ha tér lenne rá, sokszorosan aláhúzza szerepelnének itt frappáns elemzések, jól eltalált mondatok, az elvégzett munka nagysága pedig önmagában tiszteletet parancsoló. Papp István könyvében megvan a potenciál, hogy hosszú távon is kézikönyvként forgassák a hazai kommunista mozgalom története témájában – nagy szükség lenne viszont a szövegben maradt hibák kiküszöbölésére, javítására, hogy a kötet ki is tudja tölteni e potenciált.

=== Hivatkozott irodalom ===

Borsányi, 1971

Borsányi György: „*Munkát! Kenyeret!*” *A proletariátus tömegmozgalmai Magyarországon, a gazdasági válság éveiben, 1929-1933*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Kirschner, 1988

Kirschner Béla: *A Blum-tézisek. A KMP stratégiai vonalának alakulása, 1928–1930*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Liptainé, 1971

Liptai Ervinné: *A Magyarországi Szocialista Munkáspárt, 1925–1928*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Morina, 2023

Morina, Christina: *The Invention of Marxism: How an Idea Changed Everything*. Oxford University Press, Oxford.

Pintér, é. n. [1988/89]

Pintér István: *Útkeresés, fordulat a KMP politikájában, 1931–1936 III.* Kézirat.
Politikatörténeti Intézet Könyvtára.

Pintér, 1968

Pintér István: *Magyar kommunisták a Hitler-ellenes nemzeti egységért, 1941. június 1944. március.* Kossuth Kiadó, Budapest.

Pintér, 1970

Pintér István: *A Magyar Front és az ellenállás, 1944. március 19.–1945. április 4.*
Kossuth Kiadó, Budapest.

Szabó, 1970

Szabó Ágnes: *A Kommunisták Magyarországi Pártjának újjászervezése, 1919.–1925.*
Kossuth Kiadó, Budapest.

Zágoni, 1963

Zágoni Ernő: *A magyar kommunisták a munkásegységért, 1939.–1942.*
Kossuth Kiadó, Budapest.

Kulcsszavak

=====

forradalom, kommunista mozgalom, recenzió

= *They Were the Winning Vanguard* =

/// A BOOKREVIEW ON

**Papp István: *A magyar kommunisták, 1918–1989*
[The Hungarian Communists, 1918–1989]**

Jaffa Kiadó, Budapest 2024. 398 p.

István Papp's new book represents the first attempt to write a concise history of the Communist movement in Hungary. The author's approach is mainly a chronological one, however, he does not focus on events but on ideas and dilemmas within the communist party and its intellectual circles (so-called 'history of problems'). His crucial term is 'adaptation' – with a dual meaning. On the one hand, communists in power had to modify their ideology everywhere when facing reality—on the other hand, especially the Hungarian communists had to adapt either pure Marxism or the practice of Stalinism to the conditions given in their home country. Within this framework, in Papp's view, there were three attempts to implement communist ideology in Hungary: in 1919, in 1944/45 and in 1956. The author claims that the communist movement as such vanished when these dilemmas ceased to exist within Hungarian communist thinking. Afterwards, a communist party formally remained in power until 1989, but without definite aims (besides withholding political power). Despite some mistakes in terminology, Papp's work can be considered a remarkable contribution to the scholarly discussion on communism in Hungary.